

Сковорода Григорій Савич

Л. С. Загребельна, м. Харків

СКОВОРОДА Григорій Савич (Савович) [22.11.(03.12).1722 — 29.10(09.11).1794] — найвидатніший український філософ XVIII ст., просвітитель, письменник, педагог, музикант і співак. Відстоював демократизм, цінність та поєднання філософської доктрини й способу життя. Був перехідною ланкою від середньовічної до модерної української філософської думки.

Висунув теорію про дві натури природи (видиму — матеріальну та невидиму — духовну). Відоме вчення Г. С. Сковороди про три світи (макрокосм і два мікрокосми: людина і символічний світ, який є її тінню). У його філософській науці — елементи пантеїзму, ставляться проблеми самопізнання і людського щастя, в основі якого — споріднена (сродна) праця. У поєднанні зображенні морально-етичні погляди Г. Сковороди.

Григорій Сковорода народився в селі Чорнуха (зараз райцентр Поттавської області) в сім'ї козака. Був обдарованою дитиною. Любив читати, мав неабиякі музичні здібності, виявляв твердість духу та бажання оволодіти науками.

Після закінчення чотирікласної школи в Чорнухах 1734 року вступив до Києво-Могилянської академії, де навчався з перервами до 1753 року. Був кращим студентом.

Рано втратив батьків. Через матеріальне становище заробляв на життя репетиторством і співом у хорі академії. У 1742–1744 рр. служив у придворній хорівій капелі імператриці Єлизавети Петрівни в Петербурзі. 1745 року в чині «придворного уставника» (старшого півного) повернувся до Києва і поновив навчання в академії. Пробув там близько шести років, пройшовши повний курс філософії й більшу частину найскладнішого та найважливішого курсу — богослов'я.

Ретельно вивчав єврейську, грецьку та латинську мови, працюючи над красномовністю, філософією, метафізикою, історією, богослов'ям.

З 1750 по 1753 рік перебував за кордоном. Побував в Угорщині, Австрії, Словаччині, можливо, в Польщі, Німеччині, Італії. Повернувся до України, наповнений уявленнями й знаннями.

1753 року — викладач пітики в Переяславському колегіумі. 1754 та з 1755 по 1759 рік працював домашнім

учителем у поміщика С. Томари в с. Ковраї на Переяславщині. Тут почав писати вірші, прості, але сильні, які стали основою його поетичної збірки «Сад Божественних пісень».

З 1759 по 1764 викладав поетику, риторику і грецьку мову в Харківському колегіумі. Тут побачили світ його перші філософські праці і лекції-проповіді до курсу етики, трактати, які він поділював творити у формі діалогів. Свої твори писав староукраїнською, церковнослов'янською та латинською мовами. Основні теми праць Григорія Сковороди були присвячені пошукам людського «Я» і переосмисленню Біблії. Його пошукам відповіли в містицизмі, масонстві, в атеїзмі та оскверненості Книги Книг.

Насправді Григорій Сковорода був глибоко віруючою людиною, бачив у Біблії поетичне творіння, яке приховує істину під зовнішніми образами. У вченні про вічність світу і його нескінченність у просторі та часі, відступивши від Платона, через який склався, розглядав світ як три складові велику малу символічну Велику (космос) — це природа; мала (мікрокосм) — людина; символічна — Біблія. У кожній з них є два начала: Бог, або вічність, і матерія, або тимчасове. В усій природі дух панує над матерією.

Викладання змушений був залишити через непорозуміння з начальством на ґрунті «накомисля» (інші філософські погляди; неприйняття чернецького сану, бо це не відповідало світоглядowi Г. Сковороди; інші погляди на навчальний процес та ін.). Григорій Сковорода вважав чернецтво життя помірне, стримане, задоволення малим, обмеження себе аусому, аби здобути найнеобхідніше — зберегти себе ціннію, щоб найбільш повно виконати заповідь любові до ближнього, пошуки слави Божої, а не слави людської.

Останні майже тридцять років життя Г. Сковорода мандрував Україною, ненадовго зупинявся в маєтках приятелів, писав твори, проповідував свої філософські погляди, займався просвітою простих людей.

Мандруючи, ніс зерна добра і знань у кожному родину. Розповідав про свої спостереження, читав вірші, грав на сопілці, співав пісні, щедро дарував свої знання селянським дітям (учив грамоти, арифметику, любові до мудрості, передавав живе вчення про душу).

Цим зжив слави першого українського мислителя-філософа, «першого розуму нашого...» (за словами поета М. Вінграновського, які були обґрунтовані

критиком І. Дзюбою), народна любов до якого була безмежною.

Григорій Сковорода жив за часів, коли зникла гетьманська влада. Автономія України була примарною, а 1763 року її було скасовано.

Г. С. Сковороді довелося прожити майже тридцять років у важку для України добу царювання Катерини II. Це була сумна доба політичного лихоліття, доба грошового господарства при пануванні дворянсько-кріпосницького режиму України, позбавлена державного статусу, перебувала в стані політичної летаргії. У Російській імперії нещадно стиралося з пам'яті будь-що національне в Україні, укріплювався народ.

Григорій Сковорода з дивовижною прозорливістю вивкав у таїні ситобудови й людства. До найбільшочого суспільного не доторкався викривальним словом. Винищуєш над усім, мудро засуджував, таврував усюдодські пороки, огидні викривлення природи людської, особливо ж владу іншими. Указував на повторність, даючи назви: «...перевернулося... правління в науки; суспільство в крадіжки; воїнство в грабїж; а науки — в знаряддя злості». «Всякому городу прав і права...» Закликав до омшнення. Душа болїла за волюю. У вірші «De Zibetate» («Про свободу») славив Богдана Хмельницького.

Незадовго до смерті склав список своїх праць (18 оригінальних та 7 перекладів, 4 з яких досі не знайдені). Вичував час свого відходу. Викопав могилу, приготувався, нікого не обтяжуючи. Заповідав зробити напис на могильній плиті: «Світ ловив мене, та не спіймав». Похований у с. Панванівші (тепер Сковородинська Золочівського району Харківської області).

Твори за життя не видавалися. До 100-річчя від дня смерті Григорія Савича Сковороди з'явився перший публікації, а збірання творів 1894 року здійснив Дмитро Багалій. Г. Сковорода — філософ доби Просвітництва, метою якої було через розум і подолання освіти зробити людину досконалішою і щасливішою, а суспільний відносини справедливими.

Збережені в численних списках твори Г. Сковороди неодноразово публікували як в оригіналі, так і в перекладах. До 250-річчя від дня народження опубліковано 2 томи повного збірання творів, також переклад їх російською мовою.

1994 вперше здійснено видання всіх творів Григорія Сковороди в перекладі сучасною українською мовою.

Г. С. Сковорода є автором поетичної збірки «Сад Божественних пісень» (1753–85); збірки байок «Басні харківські» (1769–74); філософських трактатів і діалогів («Наркіс. Розглядом о том: узнай себе» (1769–71); «Беседа нареченная двос...» (1772); «Разговор пяти путников о истинном щастии в жизни» (1773); «Кольцо» (1773); «Разговор, называемый алфавит, или Букварь мира» (1774); «Икона Алхивидская» (1776); «Жена Лотова» (1780–88); «Брань архистратига Михаила со сатаном» (1783–88); «Благородний Еродий» (1787); «Убогий Жайворонок» (1787); «Диалог. Имя ему — Потоп

Пам'ятник Григорію Сковороді (м. Харків)

зміин» (1788–91), а також перекладів творів Цицерона, Плутарха, Горация, Овідія.

1972 року в Сковородинівці відкрито літературно-меморіальний музей.

1977 року в Києві встановлено пам'ятник Григорію Савовичу Сковороді (скульптор І. Кавалерізе), є пам'ятники в багатьох містах і селах. Ім'я Григорія Сковороди увічнене у назвах населених пунктів, площ, вулиць, навчальних закладів.

1957 року було знято на кіностудії ім. О. Довженка історико-біографічний фільм про життя й діяльність Григорія Савича Сковороди (сценарист і режисер Іван Кавалерізе, у головній ролі — Олександр Гай).

Література

1. *Уисковол Г. Григорій Сковорода і антична культура*. — Х., 1997.
2. *Уисковол Г. Українське барокове богосмислення. Сім етапів про Григорія Сковороду*. — Х., 2001.
3. *Эри В. Ф. Григорій Савич Сковорода. Жизнь и учение*. — М., 1912.
4. *Висковол Г. Григорій Сковорода. Український мандрівний філософ Григорій Сковорода*. — К.: Орпін, 1992.
5. *Довідник з історії України*. — К.: Генеза, 2002. — С. 765–766.